

Závěry z proběhlé konference

„Rodina v pasti konfliktu či násilí. Jak efektivně pomoci ohroženému dítěti?“
Brno, 4. října 2018

Úředníci i sociální pracovníci mohou zlepšit fungování systému pomoci rodinám, které jsou chyceny v pasti domácího násilí nebo složitého konfliktu. Chce to rychlejší jednání, lepší spolupráci institucí a respektující i motivující přístup vůči celé rodině. Vážným problémem je přitom nedostatečná podpora a ochrana pracovníků, kteří se stávají hromosvodem i terčem agresivního chování rodičů. K takovým závěrům dospěli účastníci odborné konference, kterou pořádala začátkem října brněnská organizace Spondea.

Konference s názvem „Rodina v pasti konfliktu či násilí. Jak efektivně pomoci ohroženému dítěti?“ proběhla 4. 10. 2018 v Brně a zúčastnilo se jí 80 odborníků z mnoha oblastí sociálních služeb. Na jednom místě se tak potkali psychologové, sociální pracovníci, policisté, soudci a jejich asistenti, úředníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, výchovní poradci i školní metodici. Cílem konference bylo v plénu předních českých odborníků prodiskutovat změny, které by úředníkům, sociálním pracovníkům i dalším organizacím umožnily pomáhat rodinám zasaženým násilím a vážným rozvodovým konfliktem co nejefektivněji. Konference přinesla v tomto ohledu řadu jasných vzkazů směrem k odborné i laické veřejnosti.

Hlavní diskutovaná témata:

- Jaké výsledky přináší dílčí péče o vybrané členy rodiny versus péče o celou rodinu
- Jak se daří motivovat všechny členy ohrožené rodiny k vyhledání pomoci
- Jaká rizika a požadavky s sebou přináší přístup práce s celou rodinou
- Jaké konkrétní kroky zlepšují efektivnost péče o ohroženou rodinu

Zapomeňme na škatulky. Je to rodina – máma, táta a dítě

Odborníci mají jasno. Nejeftivnější cestou, jak pomoci ohroženému dítěti a potažmo i dalším členům rodiny, je **pracovat s celou rodinou**, která je zasažená domácím násilím nebo rozvodovým konfliktem. V 90 % případů praxe ukazuje, že taková práce je možná a má smysl, protože **přináší pozitivní hlubokou a trvalou změnu**. Nestačí poskytnout pozornost a péči pouze vybraným členům, kteří jsou ve zdánlivě největší krizi – tedy zpravidla těm, kteří viditelně strádají. Pečovat se musí o všechny členy. A pamínat se nesmí ani na vztahy mezi nimi.

Pokud má být dopad dlouhodobý a efektivní, péči musí dostat všichni členové a to co nejdříve. **Práce se všemi umožňuje zachytit obavy a strachy všech a reagovat na ně**. Neznamená to, že se celá rodina sejde v jedné místnosti u jednoho psychologa. Pokud na to budou všichni připraveni, nastane takový okamžik třeba až po delší době. A třeba ani to ne. Měli by však mít o sobě povědomí a **vědět, co se s každým děje**. Dává to klid a udržuje reálné kulisy. Pokud o sobě totiž rodina neví, začne si brzy každý domýšlet něco jiného. Fantazie jednoduše převládá realitu. A vznikají tak nutně další problémy, které se musí řešit. Přitom dítě **přirozeně neškatulkuje** své rodiče na toho špatného a toho dobrého, koho má rádo víc a koho míň. Pro dítě to je ve svém důsledku prostě máma a táta. A s podobným pohledem by k řešení krize i násilí v rodině měl přistupovat odborník.

Rychlou péči potřebují všichni z rodiny

Zastavit šíření ohně, uhasit jej a pak znovu začít opravovat to, co se zničilo. I tak se dá popsat práce úředníků, sociálních pracovníků a dalších specialistů, kteří pomáhají rodinám zasaženým domácím násilím a rozvodovým konfliktem.

Svým způsobem není podstatné, jakou roli v konfliktu a prožitém traumatu kdo hraje. **Bolavé rány na duši mají všichni. A také je všichni potřebují ošetřit.** Pokud se to nestane, může dojít k velikému prohloubení jejich psychických zranění. A to někdy až k takovému, které už zkrátka nikdy nelze úplně vyléčit. Navazující péče o členy rodiny je jak křehká chirurgická práce, kdy se napravuje dílek po dílku a dává zpět co nejlépe původní rovnováhu.

Léčit se musí nejen jednotliví lidé, ale také vztahy mezi nimi. Odborníci v okamžiku, kdy to dokážou jednotliví členové ustát, **pomáhají celé rodině budovat nové vzájemné vztahy.** Právě tato závěrečná a mnohdy i nejdelsí práce je velmi důležitá. Může totiž výrazně ovlivnit vztahy nejen mezi rodiči a dětmi, ale i v rámci jejich budoucích rodin a dalších sociálních vazeb.

Proto je třeba motivovat a podpořit všechny členy rodiny v tom, aby vyhledali a využili odbornou pomoc. Ta jim může jednak pomoci zpracovat akutní krizový stav, a zejména pak umožní další terapeutickou individuální, příp. skupinovou práci. Praxe ukazuje, že **silným hybatelem je brzké motivování ohrožené osoby.** Pokud například žena jakožto oběť domácího násilí přijme, že je důležité poskytnout neprodleně péči i jejím dětem, a přivede je ke spolupráci s dětským psychologem intervenčního centra, může se s dětmi začít pracovat velmi brzy. Často totiž, aniž si to rodiče uvědomují, děti pociťují náhle veliký zmatek a nejistotu z toho, co se děje. A tyto pocity nemusí umět sami zpracovat.

Hledání toho, co znamená být rodičem

Pokud řešíme rodinu jako celek, musíme mít na paměti řadu návazností. V první řadě je třeba důsledně oddělit partnerský konflikt od rodičovské role. S rodiči se tedy pracuje tak, aby se soustředili na **hledání dobrého řešení s ohledem na potřeby dítěte.** Rodiče se snaží posílit své rodičovské kompetence. Mnohdy si potřebují nejprve vůbec uvědomit, co to znamená. Tedy co jako rodiče mohou a co potřebuje přitom dítě. A to konkrétně jejich dítě. Zájmy dětí jsou totiž z velké části individuální.

Každé dítě potřebuje něco trochu jiného. **Zatímco rodiče mají vůči dítěti povinnosti, ono má ve vztahu k rodičům práva.** A je na něm, zda své právo například na styk s rodičem využije, nebo nevyžije. To by měly vnímat například i opatrovnické soudy jak při samotném řízení, tak při stanovování opatření.

Odborník v průběhu práce s rodinou vystupuje v několika rolích. V každé z nich by přitom měl zůstat primárně motivujícím, maximálně nestranným a ve svém důsledku i mnohdy odvážným průvodcem, který podá rodině v krizi ruku a nasměruje ji k tomu, co a jak dále dělat. Právě zájem, pochopení a respekt vůči všem členům rodiny, tedy k dospělým i k dětem, k obětem i těm, kteří nedokážou zpracovat vlastní vztek, pak může otevřít dveře dlouhodobě efektivnímu řešení.

Jak tedy zefektivnit péči o ohroženou rodinu?

Rychlost, spolupráce a respekt. Právě tato tři slova zaznívala na konferenci nejčastěji a s velkou naléhavostí.

Prvním krokem k hájení zájmu práva dítěte musí být navázání **lepší a rychlejší spolupráce na všech úrovních** – mezi policií, úředníky sociálně-právní ochrany dětí, školou, pomáhajícími organizacemi i soudy. Hlubší systémová spolupráce zrychlí poskytnutí pomoci jak rodinám zasaženým domácím násilím, tak složitým rozvodem. Provázanost, vzájemné včasné informování i sdílení zkušeností může výrazně urychlit poskytnutí prvního kontaktu a podpory. Spolupráce mezi školou a dalšími institucemi může také pomoci včas odhalit eskalující konflikt mezi rozvádějícími se rodiči. Tedy dřív, než přeroste mezi skutečnou válku rodičů, kde dítě bude terčem i nástrojem rodičovského boje. Rychlost první poskytnuté intervence rozhodne o tom, jak rychle se podaří trauma překonat, a zejména, jak hluboké šrámy přitom zůstanou na duši. Pozdně poskytnutá pomoc může mít fatální důsledky pro osobnost dítěte i pro jeho vztahy a doslova jej ovlivní na celý život.

Při poskytování efektivní pomoci ohroženým rodinám není „černý“ a „bílý“. Pracovníci by měli přistupovat **ke všem s respektem, s pochopením i soucitem**. To se týká často i těžkého tématu domácího násilí. Při jeho řešení se nesmí zapomínat také na svědky a na ty, kteří svůj vztek nedokážou zvládat.

Kdo má motivovat rodinu k vyhledání pomoci?

Velikým problémem současného sociálního systému je to, že **lidé, kteří nezvládají svoji agresi, jsou stigmatizováni a často propadají sítem pomoci**. Zpravidla nemají motivaci se sebou něco dělat. A málokdy je k vyhledání pomoci citlivě motivuje jejich okolí. Pokud tedy neskončí v trestním řízení, nikdo jim nepřikáže, že svůj problém musí řešit. Bez odborné péče se však většinou nezvládnou se svými problémy sami poprat a ohrožují tak další rodiny.

Problémem je i to, že o násilí bohužel neumíme v Čechách ještě stále otevřeně mluvit a někdy i panuje **nejistota, zda je třeba problém řešit s odborníky, nebo ne**. Výzkumy totiž ukazují, že Češi mnohdy sami nemají jasno, co je banální rodinný konflikt a co už přechází do domácího násilí. Situaci nepomáhá také to, že naše společnost mnohdy toleruje určité formy nerespektujícího až násilného chování.

Zatímco oběť má v české legislativě právo na okamžitou pomoc a je jí také ihned nabídnuta, u původců násilí tomu tak není. Ti musí pomoc sami aktivně vyhledat, k čemuž často potřebují motivaci a podpoření. **Motivování rodiny k vyhledání pomoci by každopádně mělo být co nejširší** – od blízkých přátel, přes pedagogy, odbornou veřejnost až média. Právě média mohou vytáhnout toto téma více na světlo a sundat mu tak masku něčeho, o čem je problém mluvit.

Zákonem hájenou cestu k rodině mají pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Mají možnost nařídit oběma rodičům, aby vyhledali pomoc zaměřenou např. na nácvik rodičovských kompetencí nebo zvládnání emocí, a to i agrese. Dnes se tomu tak příliš neděje. Pracovníci OSPOD řeší ze své pozice primárně dítě. K tomu, aby formulovali nadstavbové požadavky vůči rodičům, často nemají čas a mnohdy ani motivaci. Mnozí totiž mají negativní zkušenosti například s rodiči, kteří jsou agresivní. Mají tedy zkrátka strach. I ten se ukázal být silným tématem, který v současnosti prochází napříč oblastmi sociální práce.

Kdo ochrání nás? Ptají se odborníci i pedagogové

Slovní napadání, vyhrožování, pomluvy, nařčení z porušení nestrannosti a dlouhodobý silný psychický nátlak. I to je součástí **práce úředníků OSPOD, ale také dalších odborníků či pedagogů**, kteří pracují s rodinami, kde se objevilo domácí násilí nebo kde zuří válka mezi rodiči. Mohou se totiž stát **terčem agresivního chování rodiče**. I jediný takový případ ročně dokáže pracovníkovi velmi nepříjemnit jeho práci, profesně jej poškodit a často zasáhnout i osobní život.

Právě nutnost navazující péče a otázka zajištění bezpečnosti pro exponované pracovníky v rámci sociálních služeb se ukazuje být velmi aktuálním tématem, které je potřeba řešit. Mnozí pracovníci, kteří negativní zkušenost s nějakým rodičem zažili, jsou totiž demotivováni a mohou mít i strach z toho přizvat k řešení právě problematického rodiče. Přitom práce s takovými je velmi nutná.

Zejména pracovníci OSPOD musí ve své praxi často čelit také tomu, že se je **znesváření rodiče snaží získat na svou stranu v rodičovském boji** a manipulativně je využít pro své zájmy.

Konference ukázala, že tato témata je třeba více otevřít a hledat řešení. Tedy jak účinně motivovat i problematické členy rodiny, aby vyhledali pomoc a zároveň, jak přitom zajistit podporu pracovníkům, kteří se pak mohou stát terčem agresivního chování rodičů.

O organizaci Spondea

Spondea o. p. s. už od roku 1998 provází a pomáhá lidem při zvládnutí obtížných životních situací. Poskytuje podporu dětem, dospívajícím a jejich rodinám v oblastech sociálního a právního poradenství, krizové intervence, psychologické péče i v případech domácího násilí a nebezpečného pronásledování. Mezi její vlajkové lodi pomoci patří jednak program „[Dítě v centru zájmu](#)“ zaměřený na zvládnutí rozvodového konfliktu a pak také projekt zaměřený na řešení hněvu a agrese ve vztazích. Jako jedna z mála v České republice totiž Spondea poskytuje odbornou pomoc i těm, kteří nezvládají svůj vztek a ubližují tím sobě i svým blízkým. Jedná se o program „[Chci ovládnout vztek](#)“, který nabízí individuální a skupinovou terapeutickou pomoc.